Rajt il-Mellieħa tinbidel

Mons. Dun Mosè Debono

Għalaqt il-85 sena, u minn dakinhar sal-lum rajt kif il-Mellieħa nbidlet minn raħal għal belt, il-bini l-antik twaqqa' u reġa' nbena f'wieħed modern, u kemm il-mentalità u l-ħajja tal-Melleħin, inbidlu bħal-lejl għal nhar.

Fi tfuliti gawdejna l-innoċenza, il-ġabra fil-familja, ir-rispett lejn il-ġenituri, l-għalliema tal-Iskola, lejn il-Pulizija, lejn l-Awtoritajiet Ekklesjastiċi u Ċivili. Konna familji b'numru kbir ta' wlied. Il-familja tiegħi stess kienet komposta mill-ġenituri – Ġużeppi u Maria u minn għaxar subien u erba' bniet, u qatt ma rajna l-ġenituri iddisprati! Kienet ħajja ta' ħafna sagrifiċċju u tbatija – hekk iva. Imma l-istess ulied tal-familja, sa minn ċkunithom, kienu jkunu ġa qegħdin jesperimentaw it-tbatija tal-ġenituri. Allura, il-fsied ma kienx jeżisti. L-iktar, il-Mellieħin, kienu bdiewa, u l-mara kienet taħdem flimkien ma' żewġha fir-raba' – u aktarx, kienet taħdem daqsu wkoll. Anke t-tfal kienu jkunu ġa bdew jesperimentaw it-tbatija u s-sagrifiċċju ta' x'jiġifieri trid taħdem biex taqla' l-għajxien tiegħek ta' kuljum. It-tifel kien jitgħallem isuq il-bagħal bil-karrettun, jitgħallem jaħrat bil-moħriet, ried jitgħallem isaqqi l-għalqa u kif iwassal l-ilma mill-għajn mimlija bl-ilma għal matul il-kanali sakemm jibda jsaqqi l-għalqa. It-tfal, flimkien ma' missierhom u ommhom, fuq il-qiegħa, f'Lulju u f'Awwissu, f'xemx taqli l-ankri, kienu jitgħallmu kemm trid tbati biex tidres il-qamħ għalih, idderrih billi bil-pali tal-injam u bl-imdieri (plural ta' midra), il-midra kienet bħal furketta kbira tal-injam billi jgħollu t-tiben u l-qamħ flimkien, sakemm, imbagħad, permezz taż-żiffa tar-riħ, jintgħażel il-qamħ mit-tiben mis-sifa (it-tiben li jkun tqatta' rqiq ħafna permezz tad-dris tal-annimali u tar-romblu tal-ħadid mimli bi xfafar li jqattgħu, miġbud mill-bagħal jew mill-ħmara. Ir-riżultat ta' dak ix-xogħol iebes, it-tfal sa minn ċkunithom, kienu jitgħallmu kemm toħroġ tbatija, qabel ma tiekol biċċa ħobż!

Inkwantu ta' skola, tgħallimna wkoll, imma ma kellniex il-kumditajiet bħalma għandhom illum it-tfal. Lanqas ma kellna kumdità biżżejjed ta' trasport bil-karozzi bħalma għandhom illum l-istudenti biex imorru fi skejjel oħra barra mill-Mellieħa. U lħaqt ukoll żmien l-aħħar gwerra mill-1939 sal-1945. Tlieta biss kienu l-istudenti Mellieħin fi skejjel sekondarji, dawn kienu: Edward Camilleri li, iktar tard sar Surmast tal-Iskola, Godfrey Wettinger li sar professur l-Università u Mosè Debono li mar it-Technical School għall-iskola u ħjata, iktar tard mort is-Seminarju biex nasal għas-Saċerdozju.

Fi tfuliti, ftit li xejn, aħna l-Mellieħin kellna kuntatti ma' Maltin oħra. Però, l-irġiel ħaddiema tal-bini – bennejja u manwala u ħaddiema fit-Tarzna kien hemm dejjem. Iżda l-Mellieħa kienet tara Maltin u Għawdxin oħra biex jirringrazzjaw lill-Madonna għal xi wegħdiet li jkunu għamlu, jew biex jitolbuha għax-xita, għal kontra xi marda qattiela, biex teħlisna mill-istraġi tal-gwerra, u bħala ringrazzjament lill-Madonna li spiċċat il-gwerra.

Għall-ħabta tas-snin 1960 u l-1970, il-Wied ta' Għajn Żejtuna ngħata għall-bini, u nħoloq ħafna xogħol għall-Melleħin. Imbagħad bdew jinbnew il-lukandi għax bdew ġejjin it-turisti. Anke l-lukandi pprovdew ħafna xogħol. Il-mara tad-dar ma baqgħetx toħroġ mid-dar bil-fardal imdendel ma' qaddha. Bdiet tkun eleganti iktar. U wara x-xogħol, l-irġiel ukoll bdew joħorġu 'l barra mid-dar, mhux iktar bl-istess ilbies tax-xogħol imma bi ħwejjeġ aħjar u nodfa. Bla dubju, anke ż-żgħażagħ u t-tfal, bdew jidhru iktar eleganti. Fir-raħal bdew jidhru ħwienet li ssib fihom il-meħtieġ kollu għall-ħajja. Bdejna nindunaw li ma kienx hemm iktar għalfejn toħroġ 'il barra mill-Mellieħa biex tixtri par żarbun, biex tixtri libsa, għodda ta' kull kwalità għax-xogħol. Il-mastudaxxi armaw b'makkinarju mill-aqwa, u daħlu snajja oħra kapaċi għal kull xogħol meħtieġ. Fil-Mellieħa qatt ma kellna nies għażżenin, la fl-imgħoddi, u lanqas issa. Il-Melleħin magħrufin għall-bżulija tagħhom u li jafu jfaddlu l-flus li jkunu batew ħafna għalihom.

Fl-1948, infetaħ għall-Maltin, il-bieb għall-emigrazzjoni. U eluf ta' Maltin u Għawdxin, u fosthom mijiet ta' Melleħin, telqu lejn l-Awstralja, il-Kanada, l-Amerika u l-Ingilterra. Tista' tgħid li fil-maġġoranza l-kbira ta' familji Melleħin, kollha kellhom xi ħadd, jew xi wħud emigraw lejn pajjiżi 'l bogħod minn Malta. Mill-familja tiegħi stess, telqu erbgħa. Bl-emigrazzjoni, il-Baned kollha Maltin u Għawdxin, ħadu majnata kbira u fonda għax sifrulhom ħafna bandisti. U dik id-daqqa ta' ħarta, damet madwar għoxrin sena tinħass, sakemm il-baned reġgħu bdew jirpiljaw mill-ġdid.

Fl-1947, nibed il-'Kor u Orkestra Marija Bambina' fil-Mellieħa. Mill-familja tiegħi konna erbgħa, l-ewwel li ħadna sehem: Pija u Wiġi bil-kurunetta, Leli jkanta (kien ukoll jaf idoqq il-klarinett), ħija Edwardu u jien konna bil-vjolin għax aħna t-tnejn konna l-ewwel Melleħin li bdejna nitgħallmu l-vjolin għand professur. Is-solista bil-vjolin tat-Teatru Rjal u dak kien Maestro Wistin Camilleri.

Fis-snin 1947 sal-1967, jiġifieri fiż-żmien il-parrokat tal-Kappillan Dun Franġisk Xuereb, l-għaqdiet reliġjużi kienu fl-aqwa tagħhom; l-Azzjoni Kattolika bil-friegħi kollha tal-irġiel, nisa, ġenituri, tfajliet, subien u bniet; iż-

Żgħażagħ Ħaddiema Nsara; ġenituri u tfajliet; Leġjun ta' Marija; rġiel u nisa u anke tfal.

Fis-snin 1950 sal-1970 saru ħafna għalliema Melleħin fl-iskejjel tal-gvern u dawn ħadmu ħafna sabiex il-Mellieħa tkompli tgħaddi 'l quddiem fil-formazzjoni spiritwali u fl-edukazzjoni ċivili u jiena sirt saċerdot fl-1956, u dak li ġbart u ħżint mis-seminarju, ridt inwasslu lill-parroċċa tal-Mellieħa iżda mhux ridt biss, iżda fil-fatt hekk għamilt, u hekk għadni sejjer. L-ewwel ħaġa li għamilt, organizzajt it-tagħlim tal-katekiżmu, saħħaħt u komplejt norganizza l-għaqda tal-abbatini li kienet ġa twaqqfet xi sena, sena u nofs qabel mill-Kanonku Dun Ġużeppi Delia, bl-approvazzjoni tal-kappillan Dun Franġisk Xuereb. L-ewwel organizzaturi kienu: Edward Camilleri (Surmast tal-Iskola), Karmelo Muscat (Impjegat mal-Water Works separatament), u Pawlu Deguara (li iktar tard sar Saċerdot Ġiżwit). Mela, il-bidu tal-għaqda tal-abbatini, inbdiet bejn nofs l-1954 u l-1955. U billi kont imsaħħar (u għadni) bil-mod ta' kif San Ġwann Bosco kien jirnexxielu jiġbed it-tfal u ż-żgħażagħ lejh billi kien iħaddem din il-massma tiegħu konvenzjoni kbira li: "Jekk l-edukatur irid jiġbed it-tfal u ż-żgħażagħ lejh, l-ewwel irid jagħmel dak li jridu huma, imbagħad huma jagħmlu dak li jrid hu", jiena dan bdejt nipprattikah sa mill-bidu nett. U fost oħrajn, għamilt *ground* tal-futbol f'tat-Tomna 'l fuq mill-grawnd tal-gvern li hemm illum. Dan kien ħdejn il-ġibjun fil-quċċata tal-għolja. Kont krejt żewġt għelieqi kbar ħdejn xulxin li kienu traskurati, u bil-għajnuna ta' erba' ġuvnotti, it-tfal l-oħra kellhom fejn jilagħbu.

Sa qisu l-1936 fil-Mellieħa kien għad ma hawnx toroq bl-asfalt, ħlief dik biss li llum hi Triq il-Kbira u Triq Ġorġ Borġ Olivier u Triq il-Marfa. Il-kumplament tat-toroq l-oħra kien għadhom bit-trab u bix-xaħx. U kien hawn tlieta jew erba' merħliet ta' nagħaġ u mogħoż għax kważi kull familja kellha l-istalla fid-dar tagħha stess. U fl-istalla kien ikun hemm; in-nagħaġ u, jew il-mogħoż, fniek, tiġieġ, ħamiem. U għalkemm kien għad hemm il-faqar, il-familja kienet moqdija tajjeb b'dawk l-annimali. Iżda b'dawk in-nagħaġ u l-mogħoż li kienu jinħarġu kuljum mill-istalel biex imorru wara r-rgħajja għall-mergħa fil-kampanja, it-toroq minn fejn kienu jgħaddu, kienu jinksew bil-ħmieġ tagħhom, u minħabba f'hekk kien ikun hawn ħafna dubbien, u fuq kollox, il-mard tal-għajnejn, l-iktar, it-trakoma, kien popolari ħafna, minħabba n-nuqqas ta' ndafa, anke d-deni rqiq kien komuni wkoll, minħabba li l-ħalib tal-mogħoż ma kienx jitgħalla!

Sal-1949 il-Mellieħa kien għad ma kellhiex id-drenaġġ, l-ilma tal-vit, u lanqas dawl elettriku. Iżda meta mbagħad daħlu dawn kollha, daħlet l-iġjene u n-nies bidet tkun iktar attenta għall-indafa u s-saħħa tal-ġisem.

Niftakar li z-ziju Dun Anton Debono jġorr, kważi kuljum, it-tfal żgħar lejn iċ-ċimiterju – għax kien għad ma hawnx kura. Ma kienx hawnx kura, mhux fil-Mellieħa biss, jew f'Malta biss, imma mkien fid-dinja. Il-vera kura nbdiet mal-invenzjoni tal-penisilin minn Alexander Fleming li ġiet użata ħafna fl-aħħar Gwerra Dinjija (1939 – 1945). Ma kinitx tkun storja rari ħafna li kont tisma' li omm mietet mat-twelid tat-tarbija. U l-morda kienu jibqgħu fi djarhom sa mewthom u meta t-tabib kien jordna biex il-pazjent/a jittieħed l-isptar, il-Melleħin konnha tal-femha li, mejjet / mejta, se jiġi lura – għax ftit li xejn kien għad hawn kura ta' fejqan.

Niftakar li l-bdiewa u l-ħaddiema, qabel ma jmorru għax-xogħol kienu jisimgħu quddiesa tal-ewwel – fl-4.30 jew fil-5 ta' filgħodu. U l-maġġoranza tal-ulied, kienu jmorru għal quddiesa kuljum, u s-santwarju kien bil-bosta ffrekwentat bil-bosta għall-qima lejn il-Madonna milli aħna llum.

Niftakar li l-maggoranza tat-tfajliet, sakemm kienu jaslu għaż-żwieġ, kienu jkunu tgħallmu sewwa l-ħajja tal-familja; kienu jkunu tgħallmu l-ħjata, il-bizzilla, ir-rakkmu; il-bjankerija kienu jkunu ħadmuha kollha huma. B'dan irrid ngħid li, meta raġel kien jiżżewweġ tfajla ta' dik il-kwalità kien ikollu biex jiftaħar li moħħu mistrieħ li dik se tkun mara għaqlija u tal-galbu.

Rajt ukoll li minħabba l-partiti politiċi, ġieli nqala' xi ftit tal-inkwiet minħabba ideat differenti, il-poplu Malti, dam ma mmatura biex jaċċetta ideat ta' partit li ma kienx jemmen fih.

Illum inkwantu, hawn ħafna u ħafna mezzi iktar minn żmien tfuliti. Imma x'ġara b'dawn il-mezzi kollha? Ħafna nies qegħdin jinqatgħu għalihom waħedhom għax, alla tagħhom sar it-televiżjoni, l-internet, il-mowbajl. Qiegħed jiġri li, għalkemm wieħed jista' jkollu ħafna studji, madanakollu, ma jafx iġib ruħu ta' nies man-nies; ma jafx jgħid 'grazzi', 'jekk jogħġbok', ma 'jafx isellem'. Ir-rispett u l-apprezzament lejn min ikun għamillek il-ġid, ftit li xejn għadhom jinħassu, ibda min-nuqqas ta' rispett lejn il-ġenituri, lejn l-għalliema, lejn il-qassisin, lejn il-pulizija, lejn l-awtoritajiet ekklesjastiċi u ċivili.

L-egoiżmu jinħass sewwa kullimkien; "l-aqwa li nkun moqdi jien, u ma jimpurtanix minn kemm inġiegħel lil ħaddieħor ibati minħabba wiċċi". Għal ħafna wlied, il-ġenituri ma jifhmu f'xejn, mhumiex moderni. Għal numru ta' żgħażagħ, l-esperjenza li jkunu għaddew minnha l-ġenituri tagħhom – ta' ferħ, niket, tbatija, fallimenti u suċċessi, xejn ma tkun tiswa għalihom, u jagħmlu ta' rashom. Imbagħad, ħalli jinqabdu f'ħafna fallimenti – għax huma jkun dehrilhom li ma għandhom bżonn parir u twissija minn ħadd!

Fl-aħħar ċensiment li sar mill-knisja f'Malta biex ikollna stampa ċara ta' kemm imorru għall-quddiesa s-Sibt filgħaxija u fil-Ħadd, irriżulta li fil-Mellieħa jmorru biss 52 fil-mija, bħal f'Malta kollha. Jiġifieri kważi nofs il-poplu tal-Mellieħa, abbanduna anke l-quddiesa tal-Ħadd. Anke dan ir-riżultat juri falliment fil-ħeġġa għar-reliġjon.

Il-Mellieħa, sa 50 sena ilu, kienet meqjusa minn Maltin oħra bħala " Ta' wara l-muntanji". Għidilhom, illum, kemm qegħdin jarawha l-Mellieħa, bħala post mill-isbaħ f'Malta, tant li, il-Mellieħa, saret post ta' villeġġjatura u turistika. U kemm in-nies li ġew joqgħodu l-Mellieħa, kemm iħossuhom ixxurtjati li laħqu post fejn jibnu djarhom, jew fejn irnexxielhom jixtru post fil-Mellieħa!

Maltin oħra kien għadhom ma jafux japprezzaw il-ġmiel tan-natura li biha hija mżejna l-Mellieħa. Anke fl-iskejjel li fihom konna mmorru, lilna tal-Mellieħa, xejn ma kienu japprezzaw id-doni li kellna – imma dejjem urejna li moħħna kien ilaħħaq daqs tagħhom, u iżjed ukoll għax aħna konna nistudjaw u napprezzaw is-sagrifiċċji li konna nagħmlu biex noħorġu kuljum 'il bogħod mill-Mellieħa biex nitgħallmu skola, snajja' u għax-xogħol.

Nara differenza kbira fil-ħajja ta' kuljum, tal-poplu Mellieħi, minn meta sirt qassis, fis-17 ta' Marzu 1956, sal-festa tal-Vitorja 2013. Madankollu, dejjem ippruvajt naġġorna ruħi mat-tagħlim tal-knisja, biex inkun nista' niswa ta' ġid lill-poplu Mellieħi.